

JEUGD, BEWEGING EN REGENERATIE : EEN INLEIDING

De historiografie verheugt zich de laatste tijd in de jeugd als nieuw onderzoeks object. Terwijl de ontdekking van het kind historisch kan gesitueerd worden in de overgang van de achttiende naar de negentiende eeuw, met *Emile* van Jean-Jacques Rousseau als canonieke mijlpaal ¹, lijkt de overgang van de negentiende naar de twintigste eeuw het tijdperk van de uitvinding van een nieuwe historische 'groep', de jeugd. In die periode werd de adolescentie vanuit psychologische en sociologische hoek geherformuleerd als een specifieke levensfase van turbulentie en regeneratie, zowel individueel als sociaal.

Onder invloed van actuele verschuivingen in de jongerenproblematiek gaat de aandacht van historici vandaag in sterkere mate dan vroeger uit naar leeftijd en generatie als historische categorieën. Voorloper is hier zonder twijfel John Gillis, met zijn boek over *Youth and history* uit 1964 ². Het oorspronkelijk in het Italiaans verschenen tweeluik *Histoire des jeunes en Occident* onder redactie van Giovanni Levi en Jean-Claude Schmitt biedt van de nieuwe aandacht voor de jeugd een eerste monumentale synthese ³. Uit de *longue durée*-benadering komt naar voor dat elke poging tot definitie van wat 'jong zijn' precies betekent, rekening moet houden met de historische context. Jeugd is een telkens veranderende constante van cultuur, maatschappij, economie, politiek en kunst en vormt in elk leven een ingewikkelde ervaring van acculturatie en socialisatie. *Histoire des jeunes en Occident* biedt een erg bevattelijke inkijk in het veranderende karakter van de jeugd in het Westen vanaf de gymnasia in het oude Griekenland tot de *lycées* van het moderne Frankrijk. In het deel over de hedendaagse periode wordt zowel op de arbeidersjeugd als op de schooltijd en militaire ervaringen van jongeren gefocust. De jeugd van de twintigste eeuw komt daarenboven ook in minder evidente dimensies aan bod : het Italiaanse fascisme vormt bijvoorbeeld de aanleiding voor een studie over de mythe van de jeugd in het beeld.

Tijdens het 27ste historische congres in Madrid in augustus 1990 bracht de *Commission internationale d'Histoire des Mouvements sociaux et des Structures sociales* de synthese van een internationaal gevoerd onderzoek naar jeugdbewegingen ⁴. Het onderzoek van het scoutisme floreert met name in Frankrijk ⁵. Het tijdschrift *Le Mouvement social* wijdde in 1994 onder leiding van Michelle Perrot een themanummer aan *Jeunesses XXe siècle*, onderhavig themanummer van *BEG/CHTP* schrijft zich in die stroming in met een gelijkaardige focus op de jeugd in beweging of de

1 Het onderzoek naar het kind in de geschiedenis floreert al sinds de jaren zestig met als spoor trekker PHILIPPE ARIÈS, *L'enfant et la vie familiale sous l'Ancien Régime*, Parijs, Seuil, 1960.

2 JOHN GILLIS, *Youth and history. Tradition and change in European age relations, 1770-present*, Orlando, Academic Press, 1964.

3 GIOVANNI LEVI & JEAN-CLAUDE SCHMITT, *Histoire des jeunes en Occident*, Parijs, Seuil, 1996, 2 vol.

4 *La jeunesse et ses mouvements. Influence sur l'évolution des sociétés aux XIXe et XXe siècles*, Parijs, CNRS, 1992.

5 Zie de referenties aangehaald in het artikel van JEAN PIROTTE in deze bundel.

jeugdbeweging(en) die zich vooral op de arbeidersjeugd ofwel op de geschoolde en de studerende jeugd richtten. Ons tijdschrift pretendeert uiteraard niet daarmee de gehele complexiteit van de problematiek van jong zijn in de twintigste eeuw te hebben kunnen vatten. Tal van onderzoekspistes liggen nog open : de uitgesloten en marginale jeugd, groepsvorming bij jongeren in dorpen en voorsteden, de werkloze jeugd, de voetbalfans, de jeugd aan de drugs, de taal van de jeugd, de invloed van rock 'n roll, de consumerende jeugd, verveling bij jongeren, de vrouwelijke jeugd... komen amper aan bod, tenzij in hun negativiteit.

Het meest vernieuwende artikel vanuit dit oogpunt is van de hand van Margo De Koster, die een aantal van de hierboven aangehaalde aspecten ontrafelt in een bijdrage over ongepast gedrag van jonge vrouwen. In het kielzog van het baanbrekende doctoraats-onderzoek van Jenneke Christiaens over de geboorte van de jeugddelinquent ⁶, spreekt De Koster gerechtelijke bronnen aan om generatieconflicten op een nieuwe manier in beeld te brengen. Je kan de ontdekking van de jeugddelinquent als aparte categorie via de criminologische invalshoek benaderen, maar ook via het generatieverschil. Vanaf de twintigste eeuw zou dat meer en meer gemarkeerd worden, niet alleen op strafrechtelijk gebied trouwens, zoals blijkt uit andere bijdragen aan deze bundel. In de eerste helft van de negentiende eeuw was het voor welmenende sociale denkers als Edouard Ducpétiaux nog zeer moeilijk de grenzen tussen volwassenen, jongeren en zelfs kinderen binnen de arbeidersklasse duidelijk te trekken. De veranderende maatschappelijke perceptie van kind en jeugd in de negentiende eeuw droeg niet alleen bij tot een wettelijke begeleiding, zoals de reglementering van de kinderarbeid en de invoering van de leerplicht, maar ook tot een mentaal onderstrepen van het verschil tussen 'onschuldige' kinderen, adolescenten en volwassenen, waarbij de adolescentie zich meer en meer als een problematische leeftijdsfase aftekende.

Terug aanknopend bij het artikel van Margo De Koster, kunnen ouders zich sinds de wet op de kinderbescherming van 1912 tot de kinderrechter wenden met klachten over hun minderjarige kinderen, met de bedoeling hen te laten opsluiten, als uitvloeisel van het ouderlijk tuchtigingsrecht (*correction paternelle*). Dergelijke concrete gevallen van opsluiting op verzoek door ouders van hun 'onhandelbare' dochters, bieden een boeiende en verrassende kijk op spanningen binnen het gezin, met name in minder welvarende bevolkingsgroepen. Het is immers frappant dat vrijwel alle aanvragers in de steekproeven van De Koster tot de arbeidersklasse behoorden. Zo komt enerzijds de complexe interactie tussen arbeidersgezinnen en het gerechtelijke apparaat in het vizier van de historicus, terwijl anderzijds ook de normen, waarden, verwachtingspatronen en tolerantiedrempels van gewone mensen tegenover (on)gepast gedrag van meisjes en jonge vrouwen heel concreet kunnen worden gemaakt. Plaatsing op verzoek

⁶ JENNEKE CHRISTIAENS, *De geboorte van de jeugddelinquent (België, 1830-1930)*, Brussel, VUBPress, 1999.

dient volgens Margo De Koster in de eerste plaats als een overlevingsstrategie te worden beschouwd. Ouders beoogden hun dochters te dwingen hun bijdrage aan het gezinsinkomen te leveren in plaats van het te verbrassen aan (nachtelijk) amusement of anderszins hun financiële verplichtingen aan het gezin niet na te komen. Behalve die economische motieven droegen ook overwegingen van respectabiliteit en reputatie bij tot de generatieconflicten die voor de kinderrechtster werden uitgevochten. Onzedelijk en losbandig gedrag in het openbaar, de schande van een voorechtelijke zwangerschap, de invloed van een 'slechte' vrijer,... kwamen frequent voor in de geformuleerde klachten, wat erop wijst dat de officiële normen met betrekking tot wat gepast en ongepast was voor jonge vrouwen door minder gefortuneerde bevolkingsgroepen gedeeld werden of alleszins geïnstrumentaliseerd werden.

Hoewel het artikel van Margo De Koster een beetje een vreemde eend in de bijt van het themanummer is, kan het onrechtstreeks in verband gebracht worden met de andere bijdragen, die alle over jeugdbewegingen handelen. Het verlangen om de jeugd te omkaderen, was immers precies gericht op integratie en socialisatie in de maatschappij, met andere woorden, de beweging was niet zelden expliciet of impliciet als dam bedoeld tegen ontsporing en deviant gedrag, met name van de arbeidersjeugd. Een onderzoek van jeugdbewegingen is dan ook vaak minder een onderzoek van de jongeren zelf (als historisch subject) dan een onderzoek van jongeren als object van verwachtingen en ontgoochelingen.

De eerste ideaaltypische pogingen tot het 'inlijven' van jongeren in jeugdbewegingen dateren van voor de Eerste Wereldoorlog en hangen samen met verschuivingen op de arbeidsmarkt en de democratisering van onderwijs en politiek. De groeiende kritiek van de moderniteit ging niet zelden gepaard met een vrees voor een losgeslagen en bandeloze jeugd, door de decadentie van de burgermaatschappij op drift geraakt. Vanuit verschillende ideologische strekkingen en instanties werden initiatieven ontplooid die een hunkering naar ongereptheid, gezondheid en samenhang verrieden. De eind-negentiende-eeuwse Duitse *Wandervögelbewegung* was als onderdeel van de *Lebensreform*-beweging gericht op de romantische terugkeer naar een onverdorven natuur en verleden, te herstellen door middel van wandelen, trektochten, geheelonthouding, naturisme, kampvuren, volksdansen. Het Angelsaksisch, protestants en maçonniek geïmpregneerde padvindsideaal dat vanaf 1908 door Baden-Powell werd uitgedragen, toonde zich evenzeer afkerig van de als decadent en gecorrumpeerd ervaren moderniteit. Tijdens het *fin-de-siècle* werden dus gelijkaardige projecten ter attentie van de jeugd op touw gezet, uiteraard met verschillen naargelang de onderliggende ideologieën, maar met eenzelfde gerichtheid op het creëren van een nieuwe collectieve identiteit, het bevorderen van een groeps- en gemeenschapsgevoel en het installeren van een noodzakelijk geachte, soms paramilitaire aandoende discipline. Het mag duidelijk zijn dat de matris die de jeugdbewegingen van de twintigste eeuw vorm gaf, een tempering van de seksuele driften moest teweegbrengen. Er was zeker geen sprake van een libertaire, moderne omgang met seks, sekse en het geslachtsverschil.

De hang naar zuiverheid en ongereptheid verraadt evenwel in tal van symptomen een obsessie met seksualiteit⁷. De jeugdbewegingen waren ook sterk *gegendered*, lees : op jongensmaat gesneden. Viriliteit stond centraal in woord en daad, voor doetjes of ‘verwijfdheid’ was geen plaats.

Jeugdbewegingen waren geconcipeerd voor jongens, zoals bijvoorbeeld blijkt uit de mislukte poging om een *Jeune Garde socialiste féminine* op te richten. Het ideale vrouwbeeld van de welwillende mannelijke *Jeunes Gardes* was dat van een goede echtgenote en huisvrouw. Emancipatorische dromen waren absoluut niet aan de orde, seksualiteit taboe. Bij de socialistische Arbeidersjeugd werd weliswaar coëductie in de praktijk gebracht en streefde men een kameraadschappelijke verhouding tussen de geslachten na, bijvoorbeeld in het door tegenstanders verfoeide ‘samen kamperen’. Toch voelden weinig meisjes zich aangesproken en lieten socialistische ouders veeleer hun zonen dan hun dochters aan deze beweging participeren.

De jeugdbeweging is als zodanig een onderwerp dat sinds de jaren zeventig goed vertegenwoordigd is in de Belgische historiografie, wat onder meer blijkt uit het grote aantal licentiaatsverhandelingen aan de verschillende departementen geschiedenis van onze universiteiten. De verzuiling en de taalgrens blijven de geschiedschrijving over de jeugdbewegingen helaas bepalen, tot op zekere hoogte ook in dit themanummer. Een vergelijkende benadering komt slechts schoorvoetend tot stand. Dit themanummer kan dan ook als een poging gezien worden om de thematiek open te trekken en door de juxtapositie van invalshoeken tot een comparatieve aanpak te komen.

Martine Vermandere brengt een organisatiegeschiedenis van wat tot op heden bekend is over de socialistische partij en haar jeugdbewegingen tussen 1886 en 1944, met nadruk op Vlaanderen. Ze bespreekt hierbij achtereenvolgens de Socialistische Jonge Wacht, het Arbeidersjeugdverbond, de Syndicale Jeugd, de Socialistische Arbeidersjeugd Vlaanderen en de Socialistische Jeugd. De Socialistische Jonge Wacht, één van de oudste jeugdbewegingen, was oorspronkelijk vooral antimilitaristisch georiënteerd en oefende slechts een geringe aantrekkingskracht op de jongvolwassenen uit. Toen in 1909 de persoonlijke dienstplicht werd ingevoerd verschoof de actie naar socialistische ‘opvoeding’ of vorming voor de politieke strijd. Een moeilijke keuze, die spanningen tussen respectievelijk rechts en links binnen de beweging weerspiegelde. Tijdens de oorlog radicaliseerden bepaalde afdelingen en werd een minderheid opgewarmd voor een afsplitsing naar het communisme.

Tijdens het interbellum kende de SJW een ware boom van het ledenaantal, een succesverhaal dat door Alain Colignon dieper wordt uitgewerkt. De *Jeunes Gardes*

⁷ Zie hierover ARNOLD LABRIE, *Zuiverheid en decadentie. Over de grenzen van de burgerlijke cultuur in West-Europa 1870-1914*, Amsterdam, 2001.

socialistes, want het waren inderdaad hoofdzakelijk Franstalige jongeren, ondergingen een metamorfose, waarbij het verlangen naar autonomie recht evenredig groeide met politieke ambities en identiteitsversterkende zichtbaarheid. Het is vooral de politieke symboliek van de beweging die Colignon beoogt te vatten. Tijdens de jaren twintig werd de doelstelling van de SJW-JGS beslissend georiënteerd naar “lichamelijke, geestelijke en morele opvoeding van kinderen en jongeren”. De socialistische jeugdbeweging kreeg op de drempel van de jaren dertig meer en meer concurrentie te verduren van de katholieken, die met de Katholieke Arbeidersjeugd/*Jeunesse ouvrière chrétienne* (KAJ/JOC) in dezelfde sociologische vijver visten. De afkeer van beide rivaliserende bewegingen voor het materialisme, het individualisme en de zedenverwildering was evenwel gelijklopend. Men hoeft er slechts *Le Manuel du Jeune Garde* op na te slaan. Toch waren de SJW/JGS niet op deze morele kwesties gefixeerd. De economische crisis, het pacifisme en het antifascisme waren dé thema’s waarop ze zich tijdens het interbellum profileerden. Alain Colignon beschrijft *empathisch* de groeiende strijdbaarheid, het groeiende ledenaantal en het groeiende zelfbewustzijn van de socialistische jeugdbeweging tijdens de jaren dertig. Interessant hierbij is de verandering van politieke stijl die hij traceert : terwijl Paule Verbruggen de wortels van het religieus aandoende appèl van de socialisten op de massa reeds op het einde van de 19de eeuw situeert ⁸, zal Colignon de bewuste ‘liturgisering’ van de politieke communicatie als een typisch fenomeen van de jaren dertig bestempelen. Het voorbeeld van Duitse sociaal-democratische massamanifestaties, de invloed van de massapsychologische denkbeelden van Hendrik de Man, maar ook de outfit van fascistische en andere milities droegen bij tot de ‘ontdekking’ van uniformen en samenzang als doeltreffende propaganda-instrumenten voor het versterken van het groepsgevoel, het “*supplément d’âme*” zoals Colignon het treffend formuleert. De cohesie en de discipline werden versterkt door uiterlijke sociale verschillen weg te werken en Activiteit, Discipline en Offervaardigheid tegen het fascisme te demonstreren. De esthetiek van de blauwe hemden, rode dassen, baskische baretten en het insigne met de drie pijlen was goed bestudeerd. Het elan van de SJW/JGS was nochtans van korte duur. De socialistische regeringsdeelname vanaf 1935, de internationale ontwikkelingen, de Vlaams-Waalse tegenstelling, de praktische bezwaren binnen de partij tegenover het revolutionaire ideaal van de jeugdbeweging,... stuk voor stuk factoren die de achteruitgang helpen verklaren.

Ondertussen was sinds 1923, vooral in Vlaanderen, ook een andere, tamelijk elitaire groep tot wasdom gekomen : de Arbeidersjeugd, die schatplichtig was aan de hoger genoemde *Wandervögel*traditie en geïnspireerd werd door het Nederlandse voorbeeld van Koos Vorrink en de culturele ideeën van Hendrik De Man. Een antimoderne levenshouding werd gecontrasteerd met verderfelijke dingen als roken, drinken, dancings,

8 PAULE VERBRUGGEN, “Deelalternatieven voor de traditionele godsdienstbeleving in het Gentse socialisme. Een bijdrage tot de geschiedenis van de arbeiderscultuur”, in *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis*, 1991 (XVII) nr. 4, p. 414-433.

cinema en oppervlakkig amusement. De elitaristische moraal, gericht op natuur, lichaam, verantwoordelijkheid, karaktervorming, samenhang, solidariteit had duidelijk de overhand op politiek engagement. De harmonische gemeenschap werd als utopie uitgedragen en het ethische en culturele idealisme zette het historisch materialisme en de klassenstrijd op de helling. De Arbeidersjeugd onderscheidde zich in de aversie van de burgerlijke stad en in de morele herbronning bij het kampvuur erg weinig van katholieke of Vlaams-nationale jeugdorganisaties⁹.

De uit Oostenrijk geïmporteerde Rode Valken-beweging sloot hier goed bij aan. Zelfstandigheid, zelfdiscipline en zelfkritiek waren de basisbegrippen, “reinheid in woorden en daden” een leefregel. Punten van verschil met de Ajotters waren de introductie van sport (maar geen voetbal!) en uniformen, vergelijkbaar met die van de SJW-ers. Terwijl de Arbeidersjeugdbeweging vooral bij kinderen van geestesarbeiders en geschoolde arbeiders rekruteerde, waren de Rode Valken met hun scoutsallure volkser en toegankelijker voor de massa.

De ledencijfers van de socialistische jeugdbewegingen verbleekten bij de enorme aantrekkingskracht van de katholieke jeugdbewegingen tijdens het interbellum. Louis Vos schetst de ontwikkeling van Katholieke Vlaamse Studentenbeweging van Albrecht Rodenbach (1875) tot Katholieke Studentenactie (KSA) in de jaren dertig en veertig. De KSA beschouwde zich tegelijk als erfgenaam van de oude studentenbeweging, als beweging van Katholieke Actie in kerkelijk verband, én als jeugdbeweging. Laatstgenoemde component manifesteerde zich in de aandacht voor permanente groepsvorming en eigen groepsromantiek, geheel volgens de scoutstraditie. Er was ook een verschil in motivatie en engagement: zendingsdrang en een specifieke roeping om zich in te zetten voor de gemeenschap lijken op het eerste gezicht sterker te zijn geweest bij katholieke jeugdbewegingen dan bij de socialistische, maar hier is verder onderzoek nodig, een soort van comparatieve psychohistorie van de jeugdbewegingen als het ware. Volgens Marnix Beyen dient voor de verklaring van de grotere populariteit van de katholieke en Vlaams-nationalistische jeugdbewegingen ook de vatbaarheid van de jeugd voor de Vlaams-nationalistische retoriek en romantiek in rekening gebracht te worden.

De jaren dertig en mei '68 waren duidelijk opflakkingen van jeugdige engagement en enthousiasme. De Tweede Wereldoorlog blijft in veel onderzoek van jeugdbewegingen onderbelicht. Fabrice Maerten levert een archivalisch goed onderbouwde inkleuring van deze witte vlek, met een cultuurhistorische en demythologiserende benadering van het engagement van jongeren in het verzet in Henegouwen 1940-1944. Het generatieverschil dat voor de oorlog sterker gemarkeerd werd, vervaagde voor

⁹ Zie ook MARC REYNEBEAU, “Mensen zonder eigenschappen”, in *De Jaren '30 in België. De massa in verleiding*, Brussel, 1994, p. 22-24.

een stuk onder de bezetting. Maerten toont aan dat de jeugd geen specifieke plaats had in het Henegouwse verzet, noch in de ogen van hun volwassen compatriotten, noch in hun zelfbeeld. Alleen een jeugdig temperament kan er voor iets tussen zitten dat jongeren meer geneigd waren tot actie en avontuur. Er was amper sprake van een naoorlogs politiek project dat het antifascisme, patriottisme en de haat tegenover de Duitsers oversteeg. De afwezigheid van politieke objectieven, de relatieve ondervertegenwoordiging en hun laattijdige deelname aan de strijd zijn volgens Maerten symptomen van een desengagement van (Henegouwse) jongeren, zeker in vergelijking met hun politieke mobilisatie tijdens de jaren dertig. Hij schrijft dit fenomeen niet aan de oorlogservaring of aan de bevrijding toe, maar aan de neergang van de jeugdbewegingen voor het uitbreken de oorlog. De bevrijding en de directe confrontatie met *the American way of life* hebben de politieke zeden van de francofone jongeren beslist wel beïnvloed, maar de oorzaak van de mutatie ligt dieper. Volgens Fabrice Maerten is het fenomeen geworteld in de moderniteit van na de Eerste Wereldoorlog, waar individualisme en politieke onverschilligheid reeds de voedingsbodem waren voor bewegingen die slechts tijdelijk een remmende impact hadden en jongeren voor de publieke zaak warm maakten.

Het fundamentele desengagement van jongeren na de oorlog werd echter niet als zodanig door volwassen verzetsstrijders gepercipieerd. Zij zagen de jeugd veeleer als een potentieel destabiliserende groep, waarvan de ontwrichtende werking geneutraliseerd moest worden door een morele missie. De jeugd werd als drager van de regeneratie, de herleving, de vernieuwing van idealen beschouwd. Er is hier een interessante parallel te trekken met de dialectiek die Luisa Passerini behandelt in haar bijdrage tot de hoger genoemde bundel *Histoire des jeunes en Occident* over de jeugd als metafoor voor sociale verandering in fascistisch Italië en het Amerika van de jaren vijftig. In beide gevallen, zo schrijft ze, was er een crisis in de “patrimoniale transmissie”, het doorgeven van normen en waarden van generatie op generatie. Volwassenen twijfelden eraan dat hun natuurlijke opvolgers hun waarden nog zouden blijven aanhangen en propageerden een terugkeer naar oude waarden – familie, gemeenschap en natie – met de jeugd als drager van de regeneratie van die waarden. Of zoals Marnix Beyen het in dit themanummer formuleert: “De jeugd draagt de toekomst in zich, zo hoort men vaak. Desondanks – of juist om die reden – krijgt zij steeds weer de opdracht het verleden niet te vergeten”.

Anders dan bij de jongeren in de Henegouwse verzetsbeweging betekende de Bevrijding voor de joodse jeugdbeweging juist een impuls tot organisatie en engagement, met name in Brussel. Alain Lapiower beschrijft hoe in 1944 uit de vooroorlogse joodse arbeidersbeweging de *Union sportive des Jeunes Juifs* (USJJ) op poten werd gezet door jonge militanten, met een communistische achtergrond en oriëntatie. De rode kleur van de organisatie werd bewust niet naar buiten geafficheerd, maar in een sportieve outfit ingekleed. De geestdrift van de Bevrijding was de belangrijkste ideologische referentie van deze groepering. Lapiower omschrijft de warme atmosfeer van de ontstaansperiode als paradoxaal, “à la fois oublier et ne jamais oublier”, een paradox die zich vertaalde

in een koppeling van bevrijdingseuforie aan een gepolitiseerd engagement, met een duidelijk affectieve investering van de leden. Met de Koude oorlog en de internationale strijd rond de oprichting van de staat Israël zouden de joodse en communistische componenten evenwel op fataal gespannen voet komen te staan. De USJJ kreeg in die context een veel sterkere pedagogische missie, geïnspireerd door de denkbeelden van de 'officiële' pedagoog van het Sovjetregime, Anton S. Makarenko, te typeren als “*un néo-scoutisme communiste destiné à un milieu juif en voie d'assimilation*”. Het idealisme en de paraferalia van dit stalinistische scoutsgebeuren laten een aantal gelijkenissen zien met wat in ideologisch totaal verschillende scoutsbewegingen beleden werd. De destalinisatie in de tweede helft van de jaren vijftig had een beslissende omvorming van de USJJ tot gevolg. Onder impuls van Henri Liebermann zou een nieuwe wind de eerste generatie babyboomers opnemen in een jeugdorganisatie, die tegelijk joods, niet-zionistisch, links, antifascistisch en vrijzinnig was, de *Union des Jeunes Juifs progressistes* (UJJP, de naamsverandering dateert van 1960). Zoals andere naoorlogse jeugdbewegingen (zie verder) was deze nieuwe *mouvance* erg gevoelig voor wat er in de wereld gebeurde. De verscheurende dissidenties ter linkerzijde dreven ouders die de zaterdagmiddag hun kinderen kwamen brengen of afhalen tot ruziemaken op de stoep van de lokalen in de *rue de la Victoire*, maar hadden geen effect op de rekrutering die een tweede bloeiperiode doormaakte. Het anti-imperialisme, het marxistisch-leninisme van Jacques Grippa en David Susskind, de rigueur van het maoïsme, de grotere openheid van het trotskisme van '68 en de jaren zeventig... hebben de UJJP geïmpregneerd, voortgestuwd en weer terug op zichzelf gegoooid. Het verhaal van Lapiower is voor een stuk een *histoire vécue* van al deze tribulaties, met op de achtergrond steeds de ambivalente verhouding ten opzichte van de joodse kwestie.

Twee bijdragen aan dit nummer benaderen de ideologie van jeugdbewegingen via hun culturele producten, met name kunst en historisch besef. Jean Pirotte noemt het een “ideologie in beelden” en schetst de prolegomena van een studie naar de ‘kunst’ en esthetiek van katholieke scouts, met name een studie van jongensboeken, avonturenromans (de collectie *Signe de Piste* is hierbij exemplarisch), poëzie, patrouille- en kamplieden, de typische beeldwereld van scouts in de iconografie van kalenders, stripverhalen (het werk van Hergé in het tijdschrift *Le Boy-Scout*), ..., maar ook onderzoek van de culturele praktijken (vlaggenroet, ...), attributen (zakmessen, riemen, hemden, ...) en intertekstualiteit (ontleningen aan de militaire wereld, de ridders, het woudleven van Rudyard Kipling, ...). In al die uitingsvormen van het scoutisme staat de ideale adolescent centraal: zowel fysiek als moreel gezond en gedisciplineerd, open, recht door zee,... Waar bij de katholieke scouts uiteraard ook de devote dimensie geïntegreerd is in de beeldwereld, zou afgezien daarvan een vergelijkend onderzoek van de typische scoutsesthetiek over de ideologische scheidslijnen heen markante parallellen kunnen opleveren. Ook de methodes om een militante habitus te ontwikkelen bij de jongeren biedt interessant vergelijkingsmateriaal, van communistische zelfkritiek tot christelijk gewetensonderzoek.

In zijn bijdrage over jeugdbewegingen en historisch besef in Vlaanderen trekt Marnix Beyen de problematiek open en vergelijkt hij levensbeschouwelijk verschillende jeugdbewegingen in de periode 1920-1965 rond een specifiek thema, nl. hun omgang met het verleden. Zowel katholieke als socialistische jeugdbewegingen (met name de Ajotters) waren na het trauma van de Eerste Wereldoorlog dragers van de antimoderne *Sehnsucht* met gelijklopende bronnen van inspiratie in historische mythen en natuurromantiek. *Wandervögel*, scouts en – specifiek voor Vlaanderen – Blauwvoeterij vertoonden eenzelfde terugplooiën op het verleden waar legendarische voorbeeldfiguren (ridders, Klauwaerts, kerels van Vlaanderen, martelaars van het socialisme) elementen van identificatie boden. Toch was in de betrokkenheid op gezonde tradities, volksaard en heldhaftig verleden variatie te onderkennen, al was het maar omdat de socialistische ideologie in essentie emancipatorisch en op de toekomst gericht was. Niet een nostalgische terugkeer naar, noch een behoudende koestering van, maar juist een breuk met het verleden was en bleef een cruciaal element in de utopische toekomstvisie van de linkzijdige. Het eerder politiek-strategisch opkloppen van oude Vlaamse tradities eind jaren dertig door de socialistische beweging, was dan ook maar een doorslagje van wat inmiddels ter rechterzijde aan fanatieke liefde voor Vlaanderen en zijn glorierijk verleden, in verschillende toonaarden, ten gehore werd gebracht door AKVS, AVNJ, VVKS en KSA. De “intrinsiek bezielende waarde van de historische romantiek” werd beter begrepen door bewegingen die in hun ideologisch project meer op het verleden dan op de toekomst gericht waren. De Tweede Wereldoorlog, als extreem culminatiepunt van de moderniteit beschouwd, versterkte de roep om hertraditionalisering alleen maar : de bezetting zette zowel de collaborerende jeugdgroeperingen als de andere ‘erfwachters’ ertoe aan het volkse erf van de voorvaders te beschermen. Ondanks het feit dat voor het ‘jeugdprobleem’ na de Bevrijding op staatsniveau een modern, meer toekomstgericht project vorm kreeg, bleef het cultuurpessimisme de jeugdbewegingen aan beide zijden van de ideologische kloof doordoesemen tot de jaren zestig, toen “sociaal-progressieve motieven de plaats innamen van een uit de nevelen der tijd opdoemend beeld van het ideale Vlaanderen” en “het verzet tegen de moderniteit en democratie niet anders dan donquichottesk kon zijn”.

Het artikel van Louis Vos focust precies op de periode dat de “traditie een bron van vernieuwing” werd in de katholieke studentenbeweging, de periode 1955-1975, met mei ’68 als mythisch keerpunt. In de KSA ging de contestatie tegen de gevestigde orde – de doorbraak van de Vlaamse beweging met Leuven-Vlaams, de afwijzing van het klerikalisme, het ontstaan van het anti-autoritarisme en de ontdekking van een maatschappijkritisch engagement – gepaard met een herbezinning over de oorspronkelijke doelstellingen. De traditie van de KSA werd een hefboom in het maatschappelijk vernieuwingsproces, hierbij gestimuleerd door de Internationale Katholieke Studerende Jeugd (IKSJ). Een amalgaam van linkse maatschappijkritiek en evangelische bewogenheid leidde in de jaren 1969-1972 tot betrokkenheid en inzet bij de Derde Wereldbeweging en bevrijdingsbewegingen, “de beweging die wij bedoelen”. Hoe langer hoe vaker werden de actiethema’s aangereikt door de actualiteit.

In *Aksiokrant* (1971-1975) was een marxistische maatschappij-analyse de rode draad. Er kwam bijzondere aandacht voor het speels en ludiek aanreiken van maatschappelijke thema's in de vorming van leden. De democratisering van leiding en leiding geven ging gepaard met het totaal wegvallen van het oude KSA-idee, de link met de Kerk via Katholieke Actie, waardoor de KSA meer op andere jeugdbewegingen begon te lijken. In dit voorbeeld van hoe een levende traditie de katalysator kan worden voor vernieuwing, blijkt ook hoe de jeugd geen lijdzaam object van de poging tot omkadering en inlijving gebleven is. Iets gelijkaardigs is ook gebeurd met de deklerikalisering van de KAJ. Een nieuwe generatie jongeren modelleerde de structuren van de jeugdbeweging volgens eigen inzichten, ontwikkelde nieuwe vormen en gedachten en emancipeerde zich van de illustere voorvaders, die deze letterlijk regeneratie allicht niet onverdeeld gelukkig zouden toegejuicht hebben.

De problematiek van het engagement in de studentenbeweging komt via een andere invalshoek eveneens aan bod in de bijdrage van Bregt Henkens over de Vereniging van Vlaamse Studenten (VVS) in de periode 1938-1977. De twee functies van een studentenoverkoepeling, enerzijds de vertegenwoordiging van de achterban tegenover de academische en politieke overheid, anderzijds het militante engagement in acties, konden bij VVS slechts moeizaam in balans worden gehouden. Onder invloed van de maatschappelijke evoluties en *generational events* verschoof bij VVS de nadruk van vertegenwoordiging naar voorhoede, eerst van de Vlaamse beweging, vervolgens van het linkse marxisme-leninisme, wat de representatieve functie in het gedrang bracht. Zoals de KSA ging de VVS zich in de jaren zestig meer en meer profileren als een maatschappijkritische organisatie, zij het radicaler en expliciet evoluerend naar de marxistische ideologie. De toenemende depolitisering van de gemiddelde student – een fenomeen waar ook Vos op wijst – bevorderde de vervreemding tussen voorhoede en achterban. Terzelfder tijd was niet de studentenbevolking, maar de arbeidersklasse de voornaamste sociale referentie van VVS geworden. Arbeiders, niet studenten werden als de hefboom van een rechtvaardiger maatschappij beschouwd. De fabriek en de mijn, niet de studenten kroeg, waren de site van verzet en solidariteit. Tijdens de mijnstaking van 1970 werd de met VVS verbonden Studentenvakbeweging (SVB) omgevormd tot Marxistisch-Leninistische Beweging (MLB), die de basis zou vormen van de maoïstische partij AMADA (Alle Macht aan de Arbeiders), voorloper van de PvdA. Inmiddels hadden de SJW zich van de sociaal-democratie gedistantieerd om een trotskistische koers te varen en stonden ze de maoïsten naar het leven (en omgekeerd), zoals we ook in de bijdrage van Lapiower kunnen lezen voor het Franstalige landsgedeelte. VVS werd in de jaren zeventig “een speeltje waarover werd gestreden door vertegenwoordigers van diverse kleine tot zeer kleine studentenverenigingen”, aldus Henkens, om uiteindelijk in 1988 een hervormingsoperatie te ondergaan en een zuiver representatieve koepel te worden zonder politiek gekleurd engagement. Markant is wel dat VVS oude stijl de kweekvijver is gebleken voor verschillende leidersfiguren die naderhand een belangrijke maatschappelijke of politieke positie gingen bekleden, als je in overweging neemt dat Luc Vandenbossche, Wilfried Martens, Frank Vandenbroucke, Johan Vanhecke, Wim

Schamp,... alle een VVS-verleden hebben. Meer algemeen zou je kunnen stellen dat engagement in een jeugdbeweging een loopplank is tot een succesvolle integratie in de maatschappij: Leo Collard, Louis Major, Maurits Coppieters, Hugo Van Dienderen en vele anderen kunnen daarvan getuigen.

Wat er ook van zij, de jeugdbeweging, van welke ideologische strekking ook, was en is vooreerst een plaats van intense sociabiliteit. Voor historici is het een goede seismograaf van de op- en neergaande conjunctuur van het maatschappelijk-politiek engagement van jongeren, in het meervoud. De veelvormige pogingen (van volwassenen) om de aankomende generatie te ‘embrigaderen’ en op te voeden kunnen immers pas succesvol genoemd worden als ze aansluiting vinden bij ideeën, aspiraties en groepsgevoel van jongeren. De pendelbeweging van “bosspel naar barricade”¹⁰ ofwel van aspecten die de identificatie met de groep en de beweging bevorderen naar contestatie en politiek engagement is over de taal- en ideologische grenzen heen een constante dialectiek die de twintigste-eeuwse jeugdbewegingen kenmerkt. Wat vanuit een historisch perspectief de bestaansreden van heel wat jeugdbewegingen lijkt te zijn (geweest), het individualisme, is er misschien ook de grootste struikelblok van. Maar terwijl de bijdrage van Lapiower met de neergang van de UJJP in de jaren tachtig en negentig op een pessimistische noot eindigt, zijn er in de actualiteit toch symptomen van een toekomst voor de jeugdbewegingen in België, ook al is de tijd van contestatie *passé*. Zo kunnen de recente plannen van het Platform Allochtone Jongeren (PAJ) om een allochtone scoutsvereniging in Antwerpen te beginnen, ingeschreven worden in een lange traditie, die zich – zo blijkt uit verschillende bijdragen aan dit themanummer – constant vernieuwt met de maatschappelijke ontwikkelingen. De bevoogdende houding van vroeger is naar verluidt verdwenen bij de allochtone scouts. Een typisch scoutsuniform krijgen ze wel, maar ze mogen, geheel volgens de ideologie van de keuzemaatschappij, zelf beslissen over omgang met godsdienst of cultuur, over al dan niet varkensvlees eten of al dan niet alcohol drinken¹¹. Een actuele variant van (multi)culturele regeneratie via de jeugdbeweging? We zullen zien wat het wordt, want als “kinderen van deze tijd”, zijn wij “niets dan een schakel in een oneindige keten/wij zijn niets dan een golf in een grenzeloze zee/Die waren wonen in ons, en worden zingen mee/in de wondere wijze, die wij ons leven heten” (Henriëtte Roland Holst)¹².

Gita Deneckere

10 De beeldspraak is ontleend aan Louis Vos in een interview met *De Morgen*, 27.I.2001.

11 *De Standaard Online*, 12.I.2001.

12 Geciteerd in het artikel van MARNIX BEYEN, voetnoot 19.